

Kiindulópontok az Akadémiai Dolgozók Fóruma által közzétett Nyilatkozatok értelmezéséhez

Az Akadémiai Dolgozók Fóruma három kérdéskörben foglalt állást:

- 1) A Magyar Tudományos Akadémia és a rá vonatkozó 1994. évi XL. törvény értelmében az MTA-hoz tartozó Kutatóintézetek, Kutatóközpontok és akadémiai költségvetési szervek kormányzati függetlenségének, önállóságának, tágabban a tudománynak a politikai hatalomtól való különválasztása kérdésében;
- 2) A Kutatóintézetek, Kutatóközpontok és akadémiai költségvetési szervek alapellátásának és a kutatásfinanszírozási rendszer (konkrétan az Innovációs és Technológiai Minisztérium által meghirdetett „Tématerületi Kiválósági Program”) kérdésében;
- 3) A Magyar Tudományos Akadémia Kutatóintézeteiben, Kutatóközpontjaiban és akadémiai költségvetési szerveinek intézményhálózatában dolgozó kutatók és adminisztratív dolgozók munkafeltételeinek biztosítása, munkavállalói jogviszonya, és a pénzügyi eszközökkel kikényszeríteni próbált szervezeti átalakításokkal szemben az MTA egységének megőrzése érdekében.

Az 1. kérdést nem kívánjuk összekeverni a kutatói szabadság kérdésével, azaz azzal a kérdéssel, hogy ha már biztosítva van a kutatáshoz szükséges alapellátás, pénzügyi, és infrastrukturális feltételrendszer, akkor a tudományos kutatók saját tudományos lelkiismeretük szerint, politikai befolyástól függetlenül végezhetik-e munkájukat. A tudomány önállóságának és politikai hatalomtól való függetlenségének kérdése *előfeltétele* a kutatói szabadságnak. Ugyanis a kutatáshoz szükséges alapellátás, pénzügyi, és infrastrukturális feltételrendszer határozza meg, hogy egyáltalán a kutatók tudják-e munkájukat végezni, mely tudományterületen kinek a kutatómunkája van finanszírozva, mely tudományterületek számára biztosított az alapellátás, és a kutatás pénzügyi, és infrastrukturális feltételrendszere. Ha erről nem a tudományos közösség dönt legjobb tudása és minősítési rendszere szerint, akkor olyan helyzet áll elő, melyben könnyen megtörténhet, hogy fel sem merülnek azok a kutatási témák, problémák és tények, melyek ismeretében a tágabb társadalmi szükségletek fényében dönteni lehet arról, hogy mely területeken lehetnek kiemelt kutatási igények. Ha a hőmérséklet méréséhez szükséges alapellátást és a Föld átlaghőmérsékletének mérésével és a Föld „hőmérsékletének” értelmezésével kapcsolatos alapkutatókat nem biztosítjuk, nem tudunk dönteni a klímaváltozás kutatásának indokoltságáról. A tudomány és a politikai hatalom különválasztása ezért ugyanolyan alapvető kérdés, mint az egyházak és a politikai hatalom különválasztása. Giordano Bruno, Galilei, s a modern tudományosság intézmény-rendszereinek megszületése óta ez a függetlenség a nemzetközi tudományosság alapelve. Ez az alapelv egyebek között azon a történelmi tapasztalaton nyugszik, hogy nincs és az eddigi tapasztalatok alapján nem mutatkozott garancia arra, hogy a politikai hatalom jobb döntést tud hozni az alapkutatók kérdéseiben, mint a tudósközösség. Fordítva, amikor a tudomány művelőinek álláspontjától függetlenül születtek politikai döntések ezekben a kérdésekben, azok katasztrófális következményekhez vezettek.

A 2. kérdésben egy konkrét tudományfinanszírozási rendszer bevezetésének kísérletével kapcsolatban foglaltunk állást. Ez a rendszer elsődlegesen érinti a Magyar Tudományos Akadémia teljes kutatóhálózatát, azaz azt a Magyar Tudományos Akadémiát, abban az állapotában, melyről 1994. évi XL. törvény szól. Egyúttal azonban érinti a teljes hazai kutatásfinanszírozás rendszerét, és abban az MTA szerepét. Ez a finanszírozási rendszer először minisztériumi hatáskörbe vonta az MTA kutatóhálózatának teljes éves költségvetését, majd azt saját „tématerületi” elosztási kvótái, preferenciái és mindeztáig ismeretlen, de saját hatáskörében működtetett bírálati rendszerében kívánja szétosztani az MTA kutatóhálózatán kívüli kormányzati alapítású intézményi kör bevonásával. Ezzel az érintett

intézményi kör finanszírozásának biztosítása helyett az MTA számára az Akadémiai Törvény által biztosítani rendelt a központi költségvetésben önálló fejezetet alkotó, a Parlament által jóváhagyott költségvetési keret terhére más, saját alapítású intézményeket finanszíroz.

Az MTA Elnöke ezeknek a forrásoknak az MTA feladatainak végrehajtásáért felelős akadémiai testületektől és az MTA vezetésétől való megvonása ellen tiltakozott, s az MTA Elnöke az ebben a tárgyban a Parlament elé terjesztett törvényjavaslatot nem írta alá. Az aláírás hiányának feltüntetése és az MTA véleményének figyelembevétele nélkül a pénzügyi források átcsoportosítása tavaly megtörtént. Ezzel az MTA abba a helyzetbe került, hogy elvonták a feladatok ellátásának költségvetési támogatását azoktól, akik felelősek ezeknek a feladatoknak az ellátásáért. Az MTA kutatóhálózata fenntartási költségeit 2019-ben már nem kapta meg, és a munkavállalói bérek kifizetésére is a Minisztérium csak az általa bevezetni kívánt új finanszírozási rendszer keretében kiírt „Tématerületi Kiválósági Program” pályázatainak elbírálásáig tett ígéretet. Ez ellentétes a jelenleg hatályos Akadémiai törvénnyel és a Magyarország Alaptörvényével.

A 3. kérdés A Magyar Tudományos Akadémia Kutatóintézeteiben, Kutatóközpontjaiban és akadémiai költségvetési szerveinek intézményhálózatában dolgozó kutatók és adminisztratív dolgozók közalkalmazotti jogviszonyát, munkájuk végzésének feltételeit, munkavállalói érdekeit és a munkavégzésük szervezeti kereteit érinti. A dolgozók jelenleg a Közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Kjt.) hatálya alá tartoznak. Munkáltatójuk az MTA vezetése által kinevezett Főigazgató, bérkeretük felett viszont jelenleg a Minisztérium rendelkezik, így amennyiben azt nem folyósítja az Akadémia Kutatóközpontjainak és költségvetési szerveinek, akkor a munkavállalók csak Munkaadójukat, az MTA-t, illetve Kutatóközpontjait perelhetik, ami a Kjt.-n túlmenő törvényességi kérdéseket is felvet, és egzisztenciális bizonytalanságot teremt. A bevezetni kívánt finanszírozási rendszer pedig a bérkeretnek az éves elosztási rendszerben, de maximum 3 évre szóló odaítélése miatt ellentétes a jelenleg érvényben lévő munkavállalói szerződések jelentős részével. Amennyiben bevezetésre kerül, a jelenleg érvényes munkavállalói szerződéseket a munkavállalók hátrányára érinti. Egyúttal elveszi a munkaadóktól munkaadói jogaik gyakorlásának feltételeit, azaz megszünteti az MTA önrendelkezésének lehetőségét a kutatói és adminisztratív állománnyal megkötött szerződések betartását, és megkötését illetően.

Az alábbiakban az ezekben a kérdésekben kialakult álláspontok kiindulópontjait rögzítjük:

1. A közalkalmazottak bérének pályázati úton történő elosztása törvényellenes, miként
2. az akadémiai intézetek fenntartási költségeinek a Minisztérium által megvalósítani kívánt módon történő elosztása is. Ezekre ugyanis a költségvetési törvény kizárólagos keretet határoz meg, amit az Akadémiai törvény értelmében a Minisztérium folyósítani köteles.
3. Az infrastruktúra, és az alapellátás biztosítása a világ minden demokratikus államában független a tematikus kutatási pályázatoktól. Az MTA kutatási infrastruktúrája, mint az MTA tulajdona, közpénzből finanszírozott közvagyon. Ennek fenntartása az Akadémiai törvény és a Parlament által jóváhagyott költségvetési támogatásból biztosítandó.
4. A tematikus pályázatok és a tématerületi finanszírozás célja mindenhol az adott kutatás alapellátáson *felüli* költségeinek biztosítása és azoknak a kutatásban résztvevő személyeknek a bevonása, akik nem hivatalból, közpénzből fizetett alkalmazottként vesznek részt a tudományos kutatásban, vagy azt munkaköri kötelezettségükön felül végzik. Ez így van az amerikai National Science Foundation által

finanszírozott állami fenntartású intézményekben folyó kutatások, a Max Planck Gesellschaft, vagy a Svéd Királyi Akadémia estében egyaránt.

5. Ugyancsak nemzetközi tudományos gyakorlat, hogy a vezető tudományos intézmények sok más az MTA-hoz hasonló tudományos kutatás élvonalát jelentő intézménnyel együtt (még a Minisztérium által hivatkozott, nem alapkutatást, hanem alkalmazott kutatást végző Fraunhofer Gesellschaft esetében is) a tudományos kiválóságot, a kutatási területekre és témákra biztosított források elosztását a saját szempontrendszerük, eljárásaik, és testületeik útján bírálják el, biztosítva az egyes tudományterületek *kiegyensúlyozott fejlődését*.

6. A pályázati feltételek, a kiírt témák, a hozzájuk rendelt összegek a köz-nyilvános fenntartási és bérköltségekkel összevetve sok intézetet abba a helyzetbe hoznak, hogy még ha az ő területükre kiírt teljes pályázati keretet akadémiai intézetek nyerik is meg, ez a keret akkor is a fenntartási és bérköltségeiknek csak a töredékét fedezi, azaz fennmaradásukat, és az alapkutatást veszélyezteti. A kutatók megtartása lehetetlenné, és a Minisztérium pályázat bírálatainak függvényévé válik.

7. A kormányzati tudománypolitikai preferenciák érvényesítése ezért álláspontunk szerint csak az *alapellátáson felüli* tematikus kutatási források biztosításával történhet. A kvóták és elosztási arányok meghatározása az alapellátás tekintetében mindig is az MTA saját kompetenciája volt, még a legsötétebb időkben is, még akkor is, ha ennek elosztása egyes időszakokban pártpolitikai szempontok alapján történt.

8. Még akkor is, ha a kiírt pályázatra az MTA egyetlen egységes pályázatot adna is be, az a szakmai szempontokat negligáló döntéseken, vagyis a kvóták alapján történő elosztáson, a tudományos intézmények belső szervezeti átalakításának külső kényszerén, és a státuszok témafüggő felszámolásának gyakorlatán semmit nem változtatna.

9. Közalkalmazottak bérét, amíg munkájukat érvényes munkaszerződés alapján végzik, visszatartani és pályázati elosztási szempontoktól függővé tenni jelenleg törvényesen még nem lehet. A tudományos kutatóintézetek *teljes költségvetésének* függővé tétele a Minisztérium által alkalmanként elbírált tematikus pályázati keretektől egzisztenciájuk egyértelmű és közvetlen befolyásolása, mely a tudományos kutatás, és a kutatói lét szakmai függetlenségének felszámolását eredményezi.

10. Olyan létbizonytalanságot teremt, aminek kialakítása még megnövelt keretek esetén is csak fokozná az elvándorlást, a pályaelhagyást. Egész tudományterületek eshetnek áldozatul a Minisztérium politikailag irányított döntéseinek, melyek során a szakmai kérdések átlátására kísérletet sem tesznek, az érintett területek kutatóival nem konzultálnak.

11. Szakmailag indokolt intézményi átszervezés nélkül az MTA intézményeiben meglévő kutatói státuszok megszüntetése nem lehetséges és azt az MTA vezetői státuszban lévő munkaadói nem vállalhatják magukra minisztériumi döntéssel meghozott pályázati kvóták alapján, mert ez a kutatóintézetek és a kutatás függetlenségének felszámolásához vezet.

12. Az MTA-tól a Minisztériumhoz elvont pénzeket a Minisztérium úgy kívánja újraosztani, hogy az elvont forrásokat pályázati úton hozzáférhetővé teszi a Kormány más intézményei, továbbá alapellátásukban már finanszírozott felsőoktatási intézmények és bármely a pályázati feltételeknek megfelelő kormányzati alapítvány, az MTA-hoz hasonló tudományos múlttal nem rendelkező szervezet számára is. Ezzel elvonja a törvény által az *MTA fenntartására* fordítani rendelt pénzeket és azt mások számára osztja ki.

13. Egy olyan pályázat elbírálási rendszer, melyben a döntések szempontjai, *a pályázatok értékelésének módja* nem ismert, törvényességi aggályokat is támaszt.

14. Ezért a Tématerületi Kiválósági Program által megvalósítani kívánt tudományfinanszírozási rendszert *elvi alapon* kell visszautasítani, mert ha elkezdődik a pályázati feltételekbe burkolt szelekció, az intézményekre és személyekre fog lebomlani és többé nem állítható meg. Előbb-utóbb minden intézményt és mindenkit érinteni fog.

15. A bevezetni próbált tudományfinanszírozási eljárás precedens-teremtő, nem pusztán hazai jelentőségére úgy kell felhívni a nemzetközi tudományosság és a hazai közvélemény figyelmét, mintha a Max Planck Gesellschaft, a Francia, vagy a Lengyel Tudományos Akadémia tudománypolitikai irányítására, és tudományos kutatási területeinek és témájának *kormányzati* meghatározására történne kísérlet fenntartási költségeinek elvonásával és újraelosztásával. Egy olyan rendszer bevezetéséről van szó, mely a tudományos intézmények, kutatók, és kutatási témák finanszírozását teljes egészében a Kormány egyedi döntéseitől teszi függővé. Ez a hatalmi ágak elkülönítésének és függetlenítésének felszámolása útján egy olyan további lépés, ami ha gyakorlattá válik, a modern tudományosság nemzetközi alapelveit veszélyezteti.

16. Az MTA 2018. december 6-i Rendkívüli Közgyűlése a Minisztérium törekvéseivel kapcsolatban hozott egy határozatot. Ez a határozat érvényben van. Ezért arra kellene kérnünk minden Akadémiai Vezetőt, Akadémikust, Testületi Tagot, és Munkavállalót, hogy a határozat szellemében egységesen utasítsák vissza a pályázaton való részvételt.

17. Ennek a pályázati rendszernek az elfogadása és a benne való részvétel precedenst teremtene arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia vezetése és az egyes MTA kutatóintézetek munkaadói jogviszonyban álló Vezetői nem tartják magukat a Közgyűlés határozataihoz.

18. Lelkiismeretileg megosztaná a Testület Tagjait, s tudományos problémák és megoldásaik egymással szembeni megmérettetése helyett kormányzati tematikus preferenciák alapján versenyeztetné egymással a kutatókat.

19. Csak az MTA Rendkívüli Közgyűlésének 2018 dec. 6-án meghozott határozatai kötelmeinek betartása kínál olyan pozíciót, mely lehetőséget teremt a közös kiállásra, és cselekvésre, s csökkenti a hazai tudományosság megosztásának lehetőségét.

20. A Magyar Tudományos Akadémia pár évvel ezelőtt még a legnépszerűbb hazai közintézmény volt, ami azt jelenti, hogy politikai hovatarozás nélküli támogatást élvezett. Ennek a még mindig meglévő megítélésnek a fenntartására és megőrzése minden akadémiai tudományos kutató politikai nézeteitől független munkaköréből folyó kötelessége.

21. Ezért azt szeretnénk, hogy a kiírt Tématerületi Kiválósági Program Minisztérium által meghatározott feltételei mellett és pályázói körében *az MTA és az akadémiai intézetei ne induljanak*, abban elvi és törvényes okokból ne vegyenek részt.

Ez olyan helyzetet teremt, mely világossá teszi, hogy a magához vont forrásokból az alapellátás a Minisztérium törvényes kötelezettsége, az ennek alapján végzett tudományos tevékenység szerkezeti és szervezeti átalakítása csak az MTA 2018. december 6-i Rendkívüli Közgyűlésének Határozata által meghatározott módon, a tudományos kutatás függetlenségét megőrző szakmai szempontok alapján lehetséges.